

dels Ports; o bé nom que es repetia, en altre o altres llocs, cap aquesta direcció.

DOC. ANT. Numero les mencions: 1) 1179: «-- *pinam* de *Bene*» en la descripció de les afrontacions del te. d'Alcanyís (molt vast en aquell temps, quan encara acabava de caure en mans dels cristians la major part d'aquell muntanyam), citat entre la Caixa de Vall-de-roures (*Penya de Asnar Laganya*) i el riu Algars (p. p. Nic. Sancho, *Descr. de Alcañiz*, edició 1860, p. 590); 2) 1263: *Bien* en un doc. p. p. Jassans, *Toponímia de Rasquera* (Montblanc, 1988): ha de ser, doncs el lloc pròxim a Miravet, amb el qual termeneja Rasquera; ni ell ni Moreu (que també ho cita en el *BSONBna.* des. 1988, p. 62) no situen gaire el lloc, ni encerquen l'origen del nom.

3) Doc. indatat que ha de ser de fi S. XIII o principis XIV: «vaditur serra-serra, et in *Monte-sacrum*, sicut aque defluunt versus *Ortam* --- serra de colle d'Espina, aquis descenditibus versus *Bene*, et versus *Ortam* --- et usque in illis rochis de Muntsagre» (*BABL* XI, 367) [el coll d'Espina, 1182 alt. és 25 k. al SO. de Miravet, 10 E. de l'Algars i 20 de Vall-de-roures]; 4) 1346, resumint en cat. un doc. d'Anfós el Cast (tercer quart S. XII): «donà --- la muntanya de *Monsager* --- dins los termes de Paüls --- tot *Monsagre* et lo *Gubiach* --- et les eres de *Bene*, et --- envés *Prat de Compte* --- tro al cap de *Monsagre* que mir(a) a la rocha de *Bene* --- tro a la via vella d'*Orta*, et d'aquella via tro al coll de *Bene* ---» (*BABL* XI, 366); 5) 1346: «--- la rocha *Bene*» (id., p. 366).

6) En fi, d'un altre document de 1346, extractem d'unes afrontacions detallades: «--- l'oliviar de *Bien*, *Puigs-beçons*, et va la carrera de *Fullola* --- devall lo Puntal de *Pedramor*; e partint dels *Puig-beçons*, vanse'n al toçal de Aragó,¹ et dellà lo flum d'Ebre és lo *Puig Gros*; et va a la *Cova Roja*, aygues vessants damunt *Porcell*, e los *Aguilars*, en vista del molí d'en Aguiló e *Centchoes*» (*BABL* XI, 366).

De l'estudi del context de les mencions resulta que designa diversos accidents: penya o roca (mencions 1, 4, 5), eres 4), oliviar 6); de la 3), la 5) i fins de la 1) i la 6) resulta país muntanyós. És difícil que en totes designi un sol paratge: potser dos, un cap a Miravet (el de la meva enquesta de 1936 i el 2), possiblement també el 6); però els altres han de ser en un altre indret basant més al SO., o bé dos en aqueixa direcció; si bé es podria conjecturar que es tracti del nom d'un paratge (o dos) molt extens.

ETIM. Sembla que ve de l'àrab, o almenys aquest hi haurà intervingut o designat un dels suposats homònims després més o menys confosos com a variants d'un. En efecte la forma *Bién*, *-ens* (de Miravet i del 2 i el 6) s'explicaria sense destorb fonètic per un mot de l'arrel *bīn* 'manifestar, explicar, declarar' i també 'distingir' (Dozy, *Suppl.* I, 136-8, *RMa*, 42a, 42b, 364. 4f., 378, 535.10f. explanare, probare, elongare, inter).

En particular el substantiu *baján*, molt clàssic en àrab, sobretot en l'accepció 'informació, exposició'; p. ex. ja en el llibre famós del marroquí Aben-Adarí (c. 60

1100) *Bayano 'l-Mogrib* = 'Tractat del Magreb, de l'Occident' (tractat d'història i geografia d'Espanya i el Marroc); ja abans, en l'arcaic *Belaḏori*, i després, en tota mena de sentits relatius a escrits i documents: «explication; récit, rapport; inventaire; mémorial; adresse; tarif» (Boqtor, Dozy, 137b). Per a un NL s'adaptaria encara més en el matis de 'distingir, diferenciar', menys documentat pel Dozy, però és al que es refereixen altres formes d'aquesta arrel entre les de *RMa* («inter», «elongare»); *bāna* «intervalle» en l'algerià Hélot, «distinction» en Boqtor; *bāyyina* «témoignage, témoin» *RMa* i Ibn-Harith; cf. el NP *Bāyin* a Aràbia (Hess).

De tota manera, el ben conegut *baján* és molt adequat fonèticament, car en pronúncia vulgar és *bején*, i això fàcilment passava a *Bién* — o potser a *Ben*, no tan fàcil a *Bene*. L'accentuació *Bené* que posen al mot el publicador de 1) i el del 4) (aquest probablement copiant aquell) és arbitrària i segurament sense cap fonament; notem que totes les dades de la forma *Bene* són de textos en baix llatí, però *Bien* en les dades en català; per tant, podria ser en rigor que la *e* de la primera síl·laba resulti d'una ultracorrecció que facin els escribes d'una suposada diftongació aragonesa; i en rigor també podríem admetre que la *-e* final de *Bene* sigui també per una llatinització notarial.

En l'aspecte semàntic, mentre no trobem més indicis que l'acc. 'interval' o 'separació' (des d'on es passaria a 'terminal, lloc entre dos termes') fos popular en l'àrab vulgar de l'Ebre, podem suposar que designés un territori obtingut per doc. o pacte (recordem els *paliars* 'sarraïns que s'han rendit amb pacte') o territori sotmès a una tarifa o tribut (tal o tal). I així tindriem ja una etimologia aràbiga sostenible.

Hem de restar en dubte davant tantes reserves, i condicions objectables; i referents tant a la forma del nom com al significat. D'altra banda la gran probabilitat que hagi designat dos o tres paratges diversos, si bé adjacents, es presta a suposar dos parònims força semblants, però d'etimologia diferent. I crida l'atenció que en bastantes de les mencions es tracta de serres penyaloses: en l'enq. de Miravet i en les mencions (3) i (4); consta com 'penya' el 1179, i com «coll» el 1346 [a l'Ebre, *coll* vol dir 'pujol' COLLIS].

La conclusió ja segura he de ser, doncs, que *Bene* vindrà del romànic PINNA 'penya' (que és *pena* en el cat. tortosí i en toponímia), pronunciat pels moros *benä*, d'on la forma *Bene* dels docs. (es la *e* morisca de *ä* final com *-e*). A la llarga, però, els dos parònims adjacents s'hauran confós, poc o molt, prestant-se mútuament part del detall semàntic i fonètic.

En definitiva, veig que cal preferir aquesta alternativa. I notem que la forma *Bién* dels docs. 2) i 6) i de l'enquesta oral, és la que se situa prop de Miravet (àr. vg. *bején*) i *Bene* (docs. 1, 3, 4, 5) la de paratges més allunyats, que vindria de PINNA, va en contextos que suggereixen país trencat i muntanyós.

¹ Algun d'aquests llocs com *Fullola*, són ben coneguts, no lluny de Tortosa, i també l'afrontar amb un punt prop de l'Ebre indica indrets cap al S. de